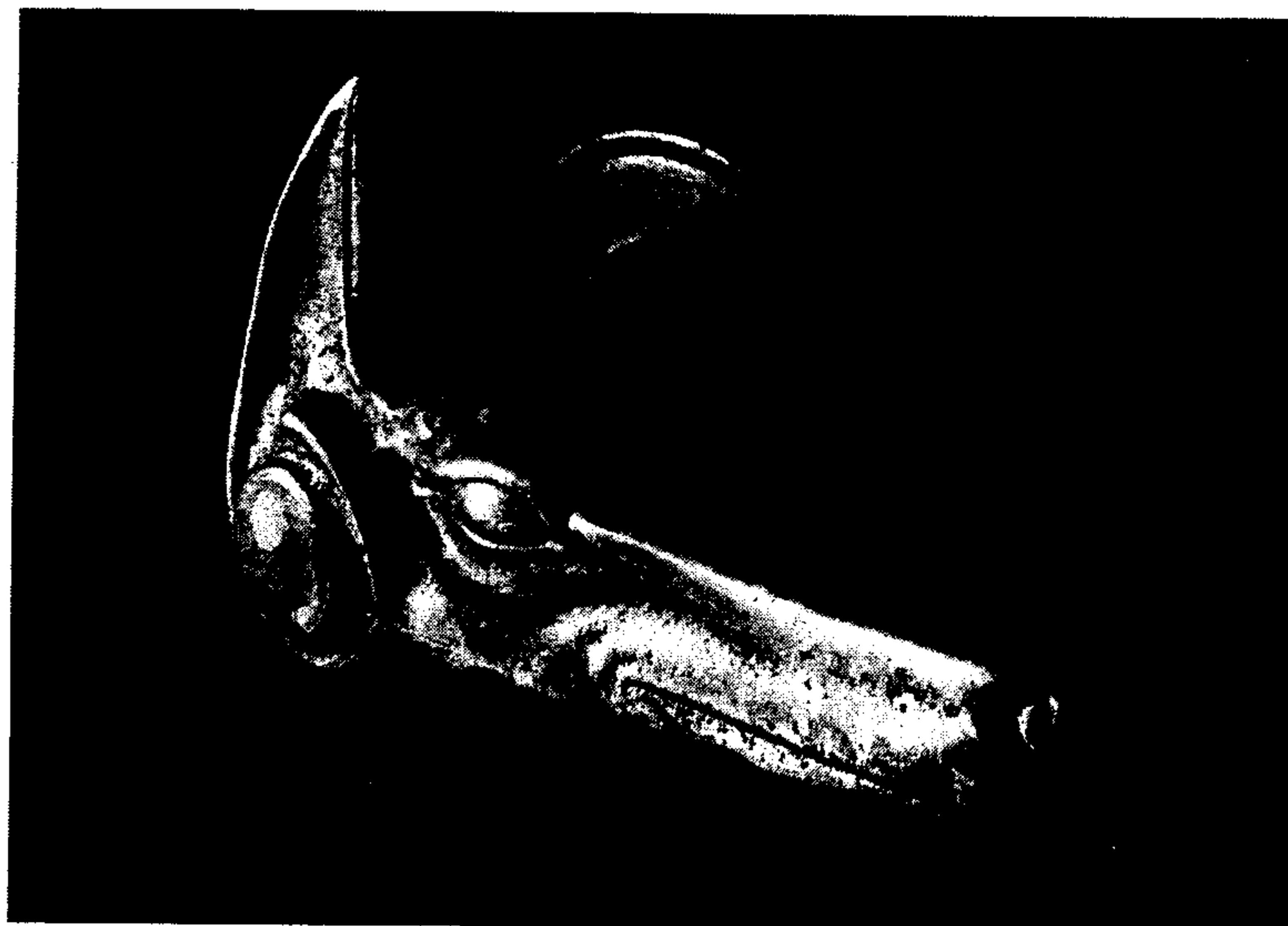

Zbožný stavitel pro demokracii

Geniální outsider Plečnik

Vznešený tvar je obrazem vznešené myšlenky.

Když se v roce 1935 Josip Plečnik rozžehnal s postem architekta Pražského hradu, nebyl to zrovna odchod se štítem. Plečnik opouštěl Prahu znechucen nepochopením veřejnosti a útoky konzervativního tisku. Prokázal prý, „jak je mu cizí charakter celého Hradu, jak vůbec nechápe genia loci této části staré Prahy“. Svou rezignací vyšel vstříc volání, aby jeho úkol „byl dán do rukou architekta českého, který by se choval k památkám jako k živému tělu“.

první hořkou pilulkou, kterou musel architekt v průběhu své tvůrčí dráhy spolknout. Nepochopení, ústrky, ale i osobní selhání lemovaly celou jeho životní pouť. Neúspěch zaznamenal Plečnik už při prvním pokusu o přijetí na Akademii ve Vídni. Jeho snaha o reformu sakrálního prostoru, jíž dal tvar ve vídeňském kostele sv. Duha, skončila skandálem, když následník trůnu František Ferdinand d'Este jeho dílo zatratil coby „míšmaš ruské lázně, koňské stáje a Venušina templu“. Arcivévodovy intriky

ry, vědom si dočasnosti svých porážek vedle věcí posledních a podstatných. „Nehleďte kvantiteton, nýbrž kvaliteton. Nehleďte přízeň a marnou slávu, nýbrž vnitřní štěstí,“ čteme v dalším dopise Metálkovi. „Cíl života je očišťování, zdokonalení sebe samého - povolání pak - ve vašem a vůbec v našem případě umění - je jenom pomůcka k dosažení tohoto cíle.“

Zákonitosti formy

Ačkoliv si Plečnik získal uznání už mezi estéty z okruhu Vídeňské secese a na dlouhý čas i pověst nejlepšího slovanského architekta, byl přesto po celý svůj život outsiderem, osamělým podivínem jako vystřiženým z Kafkovy povídky. Nikdy se nezotožnil s dekorativními tendencemi secese ani s vyprahlým racionalismem, do něhož často upadaly teorie i praktické výkony jeho učitele Otto Wagnera. A jako na počátku popouzel konzervativce, byl později odmítán přívrženci avantgardních programů. Od 20. let ho již i jeho vlastní žáci měli za podivína, který se vrtošivě staví zády k dění v moderní architektuře, jak ji představoval Le Corbusier a funkcionalisté.

O to větší bylo jistě vzrušení postmodernistů, když v mumraji dějin meziválečné architektury přišli na stopu jeho exkluzivnímu zjevu. Vy-

ciálních staveb naší první republiky či srovnatelných děl v dalších nástupnických státech je zhruba takový, jako odlišnost poezie a rétorického krasořečnění. V Plečnikově tvorbě nenalezneme ani koketerii, ani falešný patos. Jeho řešení nejsou lehká a samozřejmá, jsou překvapující, ba násilnická, avšak téměř vždy nepochybná, založená na hlubokém poznání zákonitostí formy. Když se Plečnik obrací k historii, nevybírání z ní poučky a jednoduché návody, nýbrž odkrývá podstatné příčiny. Tak může antické motivy přetvářet v nikdy nevidané novotvary, aniž by přestoupil hranici, kde končí smělost a začíná svévole. Avšak síla Plečnikovy architektury jistě není jen věcí formy. Plečnik je přesvědčen, že věčné zákony krásy, jichž je poslušný umělec pracující na svém díle, jsou výrazem principů, jež mají „udržet hrbatou kouli v rovnováze“, řádu, který přesahuje nicotnost lidských věcí. Dokonalost, již tušíme v jeho díle, souvisí s tímto přesvědčením.

Nelze ale popřít, že Plečnikova tvorba obsahuje i problematické momenty. Ve své urbanistické aktivitě dokázal naprosto neopakovatelně zhodnotit stopy minulosti, použít je jako akcenty nového uspořádání městského organismu, aniž by však pro něj představovaly nedotknutelnou hodnotu. Při naplňování své vize monumentálního charakteru místa dovedl být k památkovému fondu až neuvěřitelně bezohledný, zejména když jeho intuitivní řešení vznikala ve spěchu a nebyla podložena pečlivým studiem.

uka o stylu G. Sempera. Působivá instalace Tomáše Valeny a Josefa Pleskota, kombinující architektonické kresby a plány s dobovými fotografiemi, interpretačními texty, diagramy, a hlavně s řadou efektních modelů, ukazuje názorně, jak lze i laickému publiku přiblížit tak složitou a místy málo stravitelnou záležitost, jako jsou témata dějin architektury. Neocenitelnou službu v tomto ohledu poskytuje výborný dokumentární film Pavla Kouteckého, škoda jen, že návštěvníci nemají možnost zhlédnout neméně zdařilý dokument slovenského režiséra Pavla Grzinčiče.

Podtitul výstavy zní Architektura pro novou demokracii a speciálně k němu se váže expozice věnovaná vztahu architekta a jeho osvětleného podporovatele, prezidenta T. G. Masaryka. Pro něj vytvářel Plečnik „duchem prostoupené prostředí“ a z jejich vzájemné součinnosti, jejímž katalyzátorem byla prezidentova dcera Alice, vzešla nová podoba Hradu jako symbolu státní suverenity. Ačkoliv obě osobnosti sdílely podobné vědomí pevného mravního zákona, Plečnikova hluboká, zbožnost byla hodně odlišná od Masarykova, s Patočkou řečeno, „náboženství individuální zodpovědnosti“. Podobně se sblížovaly i lišily také jejich nstandardní představy o demokratickém řádu. Pro Plečnika ovšem ideál společenského uspořádání představovaly náboženské obce prvních křesťanů, v nichž panovalo „dobrovolné radostné podřízení“ - nikoliv většinovému názoru, ale zákonu Božímu. Architekt přesvědčený, že „Kristus byl aristokrat, a ne demo-

mátným stavbám pietněji". Sedesát let po této události se Plečnik opět vrátil na Hrad. V Císařské konírně, Rothmayerově sále, Klínové chodbě a mnoha dalších prostorech probíhá od 14. května do 29. září rozsáhlá výstava nazvaná *Josip Plečnik, architektura pro novou demokracii*, dosud největší prezentace architekta uměleckého odkazu.

Podivín z Lublaně

ky pak zhatily Plečnikovy šance na profesuru na Akademii. Rys tragiky nese v sobě i jeho hluboká osamělost a věčné hledání domova mezi Vídní, Prahou a Lublaní. *„Jenom zřídka jsem lehký a vzletavý jako ptáček, většinou ale cítím rozbolenu svou duši. Já žiju strašně těžce,“* stěžoval si v dopise svému žákovi Aloisi Metálkovi. *„Nevím také, proč mě nenávidějí. Neukazují se nikde, nikomu nekřížím jeho plány - žiju jako krtek.“*

stava Plečnikova díla v pařížském Centre Pompidou v roce 1986 byla mimořádnou událostí pro snoby, ale i pro všechny, kdo tehdy opravdově hledali východisko ze slepé uličky nefungujících technických a sociálních utopií. Plečnikovo dílo nabídlo lekci o možnostech tvořivého spojení přítomnosti a historie. Neutuchající zájem o jeho osobnost, jež potvrzuje i pražská výstava, nicméně ukázal, že jedinečnost architekta

Aristokrat na Hradě

Současná výstava představuje Plečnikovy práce pro Hrad - úpravu prezidenta bytu, nádvoří, zahrad i bezprostředního okolí sídla hlavy státu, pro zámek v Lánech i stavbu vinohradského kostela Nejsvětějšího Srdce Páně. Speciální expozice jsou věnovány dílu nejvýznamnějších architektových českých a slovinských žáků. Plečnikovým kalichům histo-

krat" a že *„člověk Pána potřebuje“*, přebudovával Pražský hrad do podoby *„bašty konzervatismu“*, jakéhosi posvátného okrsku vyděleného z okolního profánního světa. Tento pozoruhodný paradox odkrývá idea současné výstavy.

JINDŘICH VYBÍRAL
*Autor je historik architektury,
pracuje v NG.*